

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ОЛІЙНИК СВІТЛАНА ЛЕОНТІВНА

УДК 911.3:30:316.53

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

11.00.02 – економічна та соціальна географія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної та соціальної географії географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент
Дорошенко Віктор Іванович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, доцент кафедри економічної
та соціальної географії

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Палеха Юрій Миколайович,
Державне підприємство Український державний
науково-дослідний інститут проектування міст
«Діпромісто» імені Ю.М.Білоконя, заступник
директора з наукової роботи – начальник центру
геоінформаційних систем

кандидат географічних наук, доцент
Заблотовська Наталія Василівна,
Чернівецький національний університет імені
Юрія Федьковича, доцент кафедри географії
України та регіоналістики

Захист відбудеться 28 вересня 2016 року о 15:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.07 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: м. Київ, просп. Академіка Глушкова, 2а, географічний факультет, ауд. 312.

Відгуки на автореферат надсилати на адресу: МСП 01601, м. Київ-601, вул. Володимирська, 64, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, географічний факультет, проф. Мезенцеву К.В.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий 23 серпня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук, професор

К.В. Мезенцев

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні зміни в суспільстві, кризові явища, економічні труднощі ставлять перед суспільством завдання розроблення якісно нових підходів до вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Пошуки внутрішніх ресурсів розвитку, відмова від патерналістських очікувань, формування нових механізмів своєчасного та адекватного реагування на потенційні загрози та виклики суспільству сприятиме створенню нових можливостей для розвитку регіонів України, а також підвищенню життєвих стандартів населення. Саме в таких умовах результативність діяльності самоорганізації населення може бути значно вищою порівняно з аналогічними діями державних структур та фрагментарної діяльності окремих осіб. Аналіз територіальної організації форм самоорганізації населення в Україні та її тенденцій розвитку може стати важливою підвалиною для формування методологічної підтримки добровільного об'єднання територіальних громад України, що в подальшому може проявитися у вигляді змін до адміністративно-територіального устрою України.

Зв'язок наукової роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язано з тематикою науково-дослідної роботи, що виконується на кафедрі економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка: «Екологічна та природно-техногенна безпеки України в регіональному вимірі» (№ державної реєстрації 0114U003476).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є суспільно-географічний аналіз самоорганізації населення в Україні та її вплив на регіональний розвиток України.

З огляду на мету дослідження було поставлено такі завдання:

- поліпшити поняттєво-термінологічний апарат суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення в Україні;
- удосконалити методику суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення в Україні;
- розкрити передумови та чинники самоорганізації населення регіонів України;
- виявити особливості просторової організації самоорганізації населення в Україні та оцінити його вплив на соціально-економічний розвиток регіонів України;
- проаналізувати роль самоорганізації населення в реформуванні місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України;
- визначити основні проблеми самоорганізації населення України в регіональному розрізі та перспективні напрями їх вирішення.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є самоорганізація населення в Україні.

Предмет дослідження – просторові особливості процесів самоорганізації населення в Україні.

Методологічну основу суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення в Україні становлять три основні підходи: системно-структурний, біхевіористичний, самоорганізаційний (синергетичний). Методологічним базисом дослідження також слугують сучасні теорії суспільної географії, синергетики, регіонального розвитку, концептуальні підходи вітчизняних та зарубіжних учених. У роботі використано положення наукових праць Е. Алаєва, О. Здіорука, М. Ейгена, Н. Мішиної, В. Нудельмана, Я. Олійника, Е. Остром, О. Орловського, Н. Пеліванової, І. Пригожина, М. Пістуна, Дж. Португалі, О. Топчієва, А. Сейтосманова, Г. Хакена, Б. Хорєва та інших вчених.

Методи дослідження. Концептуальний етап дослідження включає використання методу узагальнення та історико-географічного аналізу (для узагальнення та систематизації поняттєво-термінологічного апарату). На аналітичному та синтетичному етапах дослідження використано метод кореляційного аналізу, математико-картографічний метод, метод ранжування та рангової кореляції Спірмена (для пошуку тісноти зв'язку між показниками соціально-економічного розвитку та показником, що характеризує самоорганізацію населення), порівняльно-географічного аналізу (для виявлення регіональних відмін поширення явища самоорганізації населення), групування та типізації (об'єднання регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та механізмами вирішення їх проблем), графічного та картографічного моделювання (для дослідження просторових відмін поширення форм самоорганізації населення та показників, що характеризують чинники впливу).

У процесі написання дисертаційного дослідження використано статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Кабінету Міністрів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Головного управління статистики у Львівській області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- визначено чинники, що впливають на розвиток самоорганізації населення в Україні;
- виділено компоненти самоорганізації населення в Україні та визначено їх територіальну організацію;
- проаналізовано сфери впливу самоорганізації населення в регіонах України відповідно до їх соціально-економічного розвитку;

удосконалено:

- методичні підходи суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення, що включає три взаємозв'язані етапи: теоретико-методичний, аналітичний та синтетичний;
- підходи до оцінки впливу самоорганізації населення на соціально-економічний розвиток регіонів;
- вивчення ролі самоорганізації населення в реформуванні адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування.

отримали подальший розвиток:

- дослідження зарубіжного досвіду самоорганізації населення та позитивних світових тенденцій;
- визначення просторових проблем соціально-економічного розвитку регіонів України, їх розв'язання з урахуванням діяльності форм самоорганізації населення.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, можуть бути використані для удосконалення співпраці державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з територіальними громадами, зокрема добровільного об'єднання територіальних громад та децентралізації влади, а також дають можливість поглибити наукові основи вивчення і практичного вирішення місцевих проблем територіальних громад, що пов'язані з отриманням необхідних соціальних послуг. Отримані в дисертаційній роботі теоретико-методологічні та аналітичні результати можуть бути використані під час розроблення нормативно-правових актів, що регламентують доступ населення до ключових соціальних, адміністративних та інших послуг, а також програм, стратегій та планів регіонального розвитку. Зокрема, матеріали дисертації враховано Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України у процесі підготовки до обговорення проекту Закону України «Про органи самоорганізації населення» (довідка № 7/6-11821 від 03.10.2014).

Одержані результати мають пізнавальне і виховне значення, можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні курсів з економічної та соціальної географії для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій запропоновано трирівневу систему самоорганізації населення; досліджено чинники, що впливають на самоорганізацію населення; визначено основні форми самоорганізації населення, досліджено територіальну організацію самоорганізації населення; запропоновано включити самоорганізацію населення в механізми зростання соціально-економічного розвитку регіонів України; проаналізовано вплив самоорганізації населення на соціально-економічний розвиток регіонів України; досліджено зарубіжний досвід самоорганізації населення та можливості його впровадження в Україні. У цілому всі здобутки дисертації, що характеризуються науковою новизною, мають практичне значення і становлять предмет захисту, належать винятково автору та є його особистим науковим доробком.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, викладені у дисертаційній роботі, оприлюднено на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Павлоград, 2011), Міжнародній науковій міждисциплінарній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна» (Київ, 2012, 2014), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні» (Київ, 2012), Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 2013), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку суспільної географії» (Київ, 2014).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 5,79 друкованих аркушів (у тому числі 4,03 друкованих аркушів належать автору особисто). Серед них 9 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 4,57 друкованих аркушів (у тому числі 2,81 друкованих аркушів – авторські) та 6 публікацій в інших виданнях.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, з них основного тексту – 151 сторінка. Робота містить 13 таблиць,

22 рисунки, у т.ч. 13 картосхем, 10 додатків на 18 сторінках. Список використаних джерел включає 193 найменування на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання дисертації, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів і особистий внесок здобувача, наведено інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення**» розкрито суть та ознаки самоорганізації населення, охарактеризовано види самоорганізації населення в Україні, визначено основні форми самоорганізації населення, які представлені в Україні, та охарактеризовано їх класифікацію, досліджено організацію самоорганізації населення, обґрунтовано методика суспільно-географічних аспектів дослідження самоорганізації населення в Україні.

Самоорганізація населення – це ініціативна діяльність населення, спрямована на об'єднання населення у певні групи для захисту та реалізації різноманітних прав та інтересів, а також вирішення проблемних питань території, на якій вони проживають.

Самоорганізація населення визначається як свідомий процес, спрямований на розвиток системи, в якій він існує, і досягається не управлінням із центру, а регулюванням взаємовідносин між складовими елементами системи на низових рівнях, на основі найкращих світових та національних тенденцій та досвіду, знань і особливостей функціонування в суспільстві.

Самоорганізації як унікальній соціальній характеристиці та її різноманітним аспектам присвячено наукові дослідження багатьох вчених, а саме: Г. Гольца, У. Ешбі, О. Здіорука, С. Курдюмова, Е. Князевої, Н. Каледіна, Дж. Лавлока, Е. Маженіної, Н. Мішиної, В. Нудельмана, Е. Остром, Дж. Португалії, Є.Н. Перцика, І. Пригожина, А. Самарського, О. Сейтосманова, Н. Сидоркіної, І. Спенсера, Г. Хакена, Б. Хорєва та інших.

Аналізуючи самоорганізаційну діяльність населення, визначено декілька видів самоорганізації. Первинними видами самоорганізації населення є біологічна та соціальна самоорганізація. Перша зумовлена діями індивідів, підґрунтям для яких є генетична програма розвитку, що в подальшому забезпечує розвиток та пристосування до нових умов зовнішнього середовища. Найдавнішими видами самоорганізації є демографічна, неформальна самоорганізація, трудова, територіальна самоорганізація. Найбільш сучасною є суспільна самоорганізація населення.

Соціальна самоорганізація – процес соціальних взаємовідносин індивідів, що формується на основі соціальних ідеалів, системи виховання діяльності соціальних інститутів, особистісної діяльності людини в соціумі. Саме соціальна самоорганізація здійснює вагомий вплив на формування

світогляду громадян, їх морально-етичних міркувань, практичного прояву громадських ініціатив та почуття колективної відповідальності за якість життя суспільства. Соціальна самоорганізація може бути як індивідуальною, так і колективною. **Демографічна самоорганізація** розглядається як демографічні процеси в рамках теорії самоорганізації, забезпечуючи дотримання демографічної рівноваги, керуючись соціальними та морально-культурними нормами, внаслідок чого відбувається саморегуляція демографічних показників. **Неформальна самоорганізація** – це об'єднання населення на основі виробничих стосунків, спільності дій, професійних навичок, дружніх відносин, знайомств, за суспільними інтересами, національним походженням, ментальністю, релігійними переконаннями та іншими особливостями. Такі неформальні форми самоорганізації в подальшому можуть набирати більших масштабів та переходити в інші види самоорганізації залежно від мети їх утворення. **Трудова самоорганізація** – це об'єднання населення з метою вирішення проблем, що виникають на ринку праці, та покращення рівня зайнятості населення на основі механізму залучення громадських ініціатив, органів влади та сфери бізнесу. **Територіальна самоорганізація** – це організація діяльності громадян та їх взаємодії на основі спільного місця проживання для забезпечення культурних, побутових, соціальних та інших потреб, що виникають на території загального проживання. **Суспільна самоорганізація** – це закладений в природу механізм індивідуального і колективного спонтанного реагування населенням своїми діями на зміни в соціальному середовищі.

Функціональну структури самоорганізації населення в Україні складають компонентна, територіальна та управлінська структури.

Компонентну структуру самоорганізації населення варто розглядати в широкому та вузькому аспектах. Перший аспект – це компонентна структура підсистем, до якої входять: територіальна громада, природні ресурси, що використовуються громадою для покращення соціально-економічного розвитку території, державні органи влади різних рівнів, приватний сектор (інвестори та бізнесові об'єднання), проекти за підтримки міжнародних організацій. Другий аспект це – самоорганізаційні форми, що складають основу процесу самоорганізації. До них віднесено громадські організації, благодійні організації, органи самоорганізації населення, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), кооперативи тощо. У свою чергу, кожна з форм самоорганізації населення поділяється на більш дрібні елементи залежно від самоорганізаційних бажань і можливостей населення, що їх створює.

Територіальна організація форм самоорганізації населення цілком залежить від людського чинника (бажань, уподобань, пріоритетів та рівня розвитку). За класичною схемою форми самоорганізації населення охоплюють всі регіональні рівні. Більш дрібні форми самоорганізації населення з функціями місцевого характеру утворюються на локальному рівні (будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети, ОСББ, кооперативи).

Громадські організації, благодійні організації за своїми функціями можуть охоплюють місцевий, національний, світовий рівні. За композиційною ознакою форми самоорганізації населення, як компоненти територіальної організації, виступають у вигляді точкових, а подекуди ареальних утворень та центрів.

Елементи управлінської структури самоорганізації населення виконують функції координаторів та партнерів діяльності форм самоорганізації. До таких елементів можна віднести: представництва міжнародних організацій; регіональні ресурсні центри (районні, обласні, національні); Національний ресурсний центр зі сталого місцевого самоврядування; Всеукраїнську громадську організацію «Асоціація сприяння самоорганізації населення»; Всеукраїнський центр підтримки органів самоорганізації населення; державні органи, що здійснюють легалізацію громадських об'єднань; одноособових представників, управління/відділи у державних органах виконавчої влади, структурні підрозділи центральних виконавчих органів влади.

В Україні систему самоорганізації населення формують форми самоорганізації населення. Форми самоорганізації населення – це поєднання населенням певних способів самоорганізаційної діяльності, спрямованих на задоволення потреб, інтересів та вирішення окремих питань. Такими формами були визначені громадські організації, благодійні організації, органи самоорганізації населення, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), кооперативи.

Основними методичними підходами дослідження суспільно-географічних аспектів самоорганізації населення в Україні стали соціально-структурний, самоорганізаційний (сенергетичний) та біхевіористичний з використанням загальнонаукових та специфічних методів на трьох методичних етапах: 1) теоретико-методичний (визначення загальної концепції суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення в Україні, визначення етапів функціонування самоорганізації населення, формування її теоретичних основ, чинників та передумов виникнення та поширення самоорганізації населення в Україні); 2) аналітичний (визначення тісноти зв'язку між індексом рівня соціально-економічного розвитку регіонів та кількістю форм самоорганізації населення в Україні, визначення рівня соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням впливу форм самоорганізації населення); 3) синтетичний (проведення типізації регіонів України за соціально-економічним розвитком та визначення сфер діяльності форм самоорганізації населення в кожному з типу регіонів).

У другому розділі **«Передумови та чинники самоорганізації населення в Україні»** визначено основні передумови і фактори виникнення та функціонування самоорганізації населення в Україні і оцінку впливу факторів, що зумовили виникнення та діяльність форм самоорганізації населення в Україні.

Головними позитивними передумовами виникнення процесу самоорганізації населення України стали: розвиток місцевого

самоврядування, світові тенденції розвитку процесу самоорганізації населення, зарубіжний досвід вирішення регіональних проблем силами територіальних громад. Негативними передумовами для самоорганізації населення є: недосконалість та застарілість адміністративно-територіального устрою; зношеність та низька ефективність фондів житлово-комунальної галузі держави; низька якість роботи підприємств житлово-комунальної галузі та послуг, що ними надаються; часткове подолання населенням архаїчного сприйняття діяльності форм самоорганізації населення та інших неурядових організацій.

У розвитку самоорганізації населення в Україні можна виділити сім етапів, а саме: період Київської Русі (IX – XIII ст.), період Литовсько-Польської держави (XIV – XVI ст.), період Козацької держави (XVI – XVII ст.), період панування Російської та Австро-Угорської імперій (кін. XVIII – поч. XX ст.), радянський період (1917 – 1990 роки), новий етап (період незалежності України) (1991 – 2013 роки), новітній етап (2013 рік і до сьогодні). Останні два етапи характеризуються розширенням системи громадських утворень, що мають широкий спектр прав та можливостей. Новітній етап розвитку самоорганізації населення знаменуються появою та функціонуванням нових форм самоорганізації населення, що виникли внаслідок соціально-політичних подій в Україні у 2013 – 2014 роках (волонтерський рух, національно-просвітницькі організації, організації, що пов'язані з допомогою учасникам та постраждалим внаслідок збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях, та інші).

З кожним роком в Україні все більше зростає роль самоорганізації населення в рамках міжнародних програм та проектів як активного методу регулювання та стабілізації соціально-економічної ситуації певної території, інтеграції державних, територіальних, регіональних інтересів та відносин, мобілізації зусиль для досягнення високого рівня розвитку регіонів, активізації поширення самоорганізації серед населення України. Аналіз зарубіжного досвіду самоорганізації населення та діяльності міжнародних програм та проектів засвідчив їх важливість як передумови для розвитку самоорганізації населення в Україні та отримання досвіду. Наразі у світі самоорганізація населення існує в двох напрямках функціонування, а саме: створення самоорганізаційних форми, що існують в муніципальній системі країни, та створення самоорганізаційних форми у вигляді інститутів добровільного неприбуткового (третього) сектору суспільства, які здебільшого діють за принципом благодійності.

Важливим фактором, що впливає на розвиток самоорганізації в Україні, є реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України, яке здійснюється на основі самоорганізаційної діяльності територіальних громад, що в подальшому дасть можливість вирівняти диспропорції у розвитку регіонів та мобілізує зусилля населення для покращення рівня надання соціально-економічних послуг. Реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України здійснюється на основі взаємодії

територіальних громад з органами державної влади та місцевого самоврядування у процесі самоорганізації населення в таких напрямках діяльності, як організаційно-інституційний, інвестиційний, організаційно-інформаційний, координаційний, організаційно-економічний, фінансовий.

Варто зазначити, що проявом самоорганізації населення в Україні стало створення добровільних територіальних громад та їх діяльність. Метою їх створення є подолання нерозвиненості форм самоуправління, неспроможність членів громад до консолідованих дій та досягнення спільних цілей розвитку громади, громадської пасивності, низької доступності до місця отримання соціально-економічних послуг.

Аналізуючи чинники, що здійснюють вплив на самоорганізацію населення, слід зауважити, що найбільш впливовими на сучасному етапі є історико-географічні (історичні та етно-політичні події, ментальність, етнічність), суспільно-географічні (демографічне навантаження, рівень якості життя, рівень освіченості та рівень урбанізації) та зовнішні чинники (соціально-політичні, економічні, культурні, інформаційні глобалізаційні процеси тощо), що мають просторові відміни, які стосуються урбанізованих територій і сільської місцевості, регіонів мезорівня та мікрорівня, територій різної спеціалізації господарства та соціально-економічного розвитку.

У третьому розділі дисертації **«Самоорганізація населення в Україні як елемент регіонального розвитку»** визначено територіальну організацію самоорганізації населення в Україні, проведено типізацію регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку та визначено сфери діяльності форм самоорганізації населення в кожному з типу регіонів, здійснено SWOT-аналіз самоорганізації населення.

Самоорганізація населення в Україні характеризується специфічною територіальною організацією, що спричинена відсутністю вертикальної підпорядкованості, наявністю принципів горизонтальних зв'язків та горизонтальних відносин, відсутністю особливостей територіальної структури, що притаманні системам з виробничими функціями.

Територіальна організація самоорганізації населення – це поєднання в певний спосіб взаєморозміщених елементів процесу самоорганізації на основі соціальною активністю населення певної території з метою вирішення соціально-економічних проблем регіонів на всіх рівнях.

Територіальна організація самоорганізації населення України відображена у вигляді точкових (локальних) елементів, що представлені формами самоорганізації населення, які розміщені на території окремими об'єктами; ареальними елементами – концентрація окремих форм самоорганізації населення в межах агломерацій та великих міст; регіональними центрами – концентрація всіх компонентів самоорганізації населення в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Регіональний аналіз поширення форм самоорганізації населення в Україні підтвердив наявність значної територіальної диференціації серед регіонів та дав змогу визначити основні центри зосередження форм самоорганізації населення у 2013 році (період територіальної та соціально-

політичної стабільності одиниць адміністративно-територіального устрою першого рівня).

За сумарною кількістю форм самоорганізації населення на кінець 2013 року основними центрами зосередження форм самоорганізації населення є м. Київ – 13429, Донецька область – 9459, Львівська область – 7064, Дніпропетровська область – 6900, Одеська область – 6710 (рис.1).

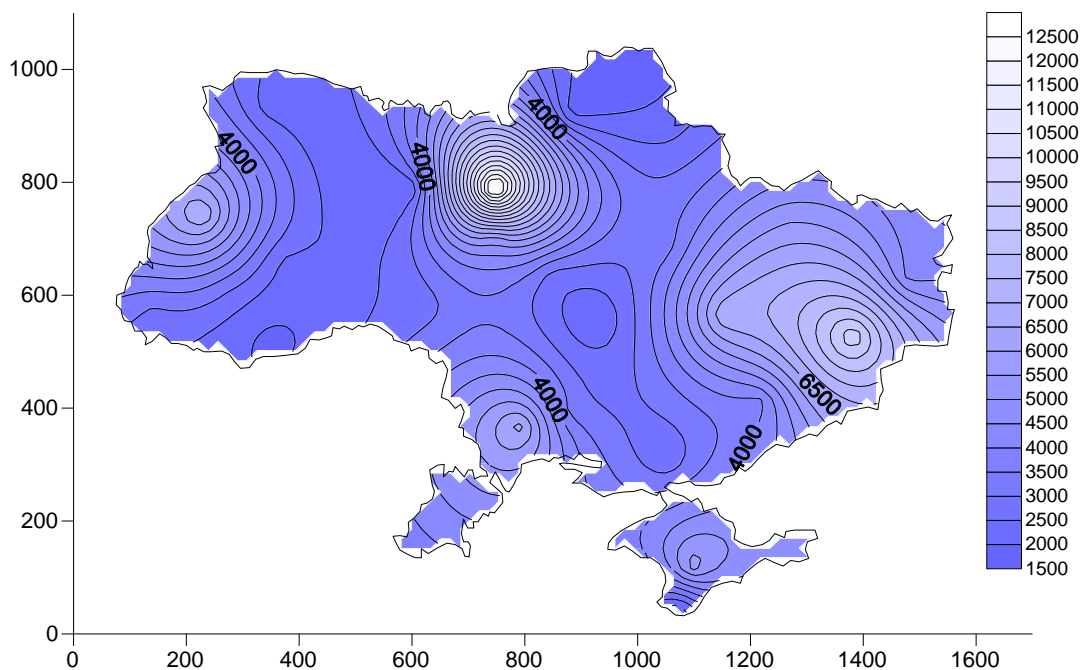

Рис.1. Картосхема концентрації форм самоорганізації населення України

Аналізуючи показники динаміки створення форм самоорганізації населення в регіонах у 2014-2015 роках, можна зробити висновок, що суспільно-політичні події, які відбулися в Україні у 2013-2014 роках, суттєво не вплинули на існування центрів їх концентрації.

Проте у зв'язку із бойовими діями на Сході України Донецьку область не варто відносити до центрів зосередження форм самоорганізації населення, оскільки багато форм залишились зареєстрованими, але не функціонують повною мірою. Натомість до центрів зосередження за кількістю форм самоорганізації населення варто віднести Харківську область.

Територіями, що характеризуються відставанням у створенні та діяльності форм самоорганізації населення, є Кіровоградська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь.

Основними чинниками високої концентрації форм самоорганізації населення в регіонах України є: високий рівень урбанізації та вплив високоурбанізованих міст; експортно-орієнтовна модель економіки регіонів; центри зосередження «капіталу»; інвестиційна привабливість регіонів; наявність міської інфраструктури; незадовільний стан житлово-комунальної інфраструктури; ветхий та аварійний стан житлового фонду; наявність центральних органів виконавчих влади в регіонах та потужних осередків політичних партій; наявність великих платників податків, які, у свою чергу,

виступають «спонсорами»; освіченість населення регіонів у діяльності, що здійснюється в процесі самоорганізації населення; високий культурний чи інтелектуальний потенціал самоорганізації регіону.

Основними чинниками низької концентрації форм самоорганізації населення в Україні є: висока густота сільських поселень; відсутність міської житлово-комунальної інфраструктури; значний відсоток населення старшого віку; низький рівень інвестиційної привабливості регіонів; недовіра до діяльності недержавних організацій; низький рівень ініціативного потенціалу сільського населення; низька інституційна підтримка з боку органів місцевого самоврядування та виконавчих органів влади; інформаційна ізоляція сільського населення та недостатня інформаційно-роз'яснювальна і навчально-консультаційна робота; відсутність дієвих програм державної підтримки розвитку регіонів.

Форми самоорганізації населення здебільшого не мають визначеного типу територіальної організації та утворюються розпорошено залежно від ініціативи населення певної території та адміністративного поділу на трьох рівнях: базовий рівень (сільський населений пункт), місцевий рівень (об'єднана територіальна громада та селище міського типу), регіональний рівень (район, місто, область, АР Крим).

Основними особливостями форм самоорганізації населення, що впливають на формування територіальної організації, є: відсутність вертикальної підпорядкованості форм самоорганізації один одному; діяльність форм самоорганізації базується на принципах горизонтальних зв'язків та горизонтальних відносин; самостійність у своїй діяльності; відповідно до вимог законодавства, певні форми самоорганізації не можуть утворювати двох або більше однакових за функціональністю об'єктів на певній території; форми самоорганізації населення не включені в державні структури і покликані функціонувати для реалізації інтересів та ініціатив населення (громад, окремих громадян); форми самоорганізації населення не продукують виробничої продукції, а є постачальником соціальних послуг та благ; форми самоорганізації населення пов'язані з добровільною діяльністю громадян; форми самоорганізації населення, як правило, не охоплюють великої території свого розташування та реєстрації, проте вплив їхньої діяльності може поширюватись далеко за межі їх розташування (міжнародні громадські організації, всеукраїнські тощо); надання якісних та ефективних соціальних послуг, у тому числі тих, які не можуть забезпечити ані комерційні, ані державні установи (переважно способи вироблення інноваційних підходів до забезпечення таких послуг); організація громади для самостійного задоволення їхніх інтересів без додаткових фінансових або адміністративних витрат з боку держави.

На сьогоднішній день можна впевнено констатувати, що за останні 5-7 років в Україні сформувалась стійка система недержавних організацій з вектором діяльності у напрямі процесу самоорганізації населення.

Найбільш репрезентативними для відображення загальної тенденції самоорганізації населення в Україні з урахуванням всіх регіонів, згідно

даними Державного комітету статистики України та Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, є 2013 рік, коли було зареєстровано органів самоорганізації населення – 1421 (1%), громадських організацій – 77286 (71%), благодійних організацій (включно з міжнародними, всеукраїнськими, місцевими організаціями, їх осередками, філіями та відокремленими структурними підрозділами) – 14798 (12%), об'єднань співвласників багатоквартирного будинку – 15018 (13%), кооперативів – 5561 (4%) (рис.2). Наступні роки на тенденцію утворення форм самоорганізації, що складалась у попередні роки в Україні, вплинули негативні соціально-політичні події, які відбулися у 2013-2014 роках.

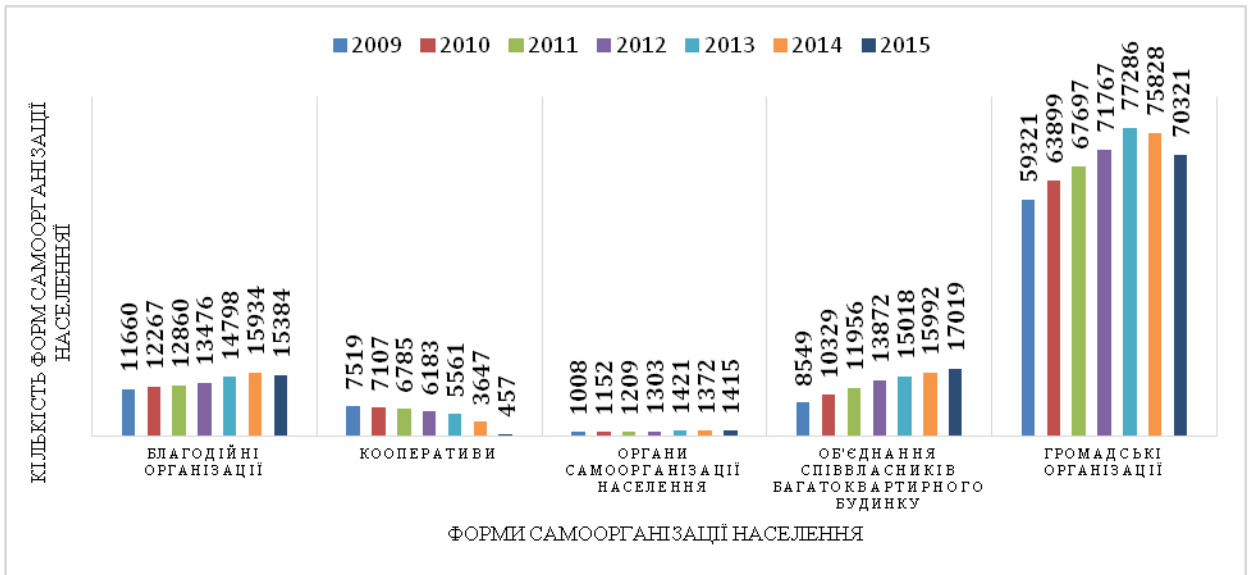

Рис.2. Кількість форм самоорганізації населення в Україні (2009 – 2015 роки)

Загальна картина утворення та функціонування форм самоорганізації населення в Україні характеризувалась такими особливостями: зменшення загальної кількості форм самоорганізації населення у зв'язку із погіршенням соціально-економічного розвитку регіонів; хвиля зростання благодійних організацій, яка у 2015 році пішла на спад; стабільність у зростанні кількості об'єднань співвласників багатоквартирного будинку та органів самоорганізації населення; зменшення кількісних показників громадських організацій та кооперативів.

За показником соціально-економічного розвитку визначено шість типів регіонів, а саме: I тип – місто Київ з найвищим рівнем розвитку; II тип – регіони, рівень соціально-економічного розвитку яких вище середнього (Одеська, Дніпропетровська, Київська, Львівська, Запорізька, Харківська області); III тип – регіони із середнім рівнем соціально-економічного розвитку (Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Вінницька, Волинська області); IV тип – регіони з низьким рівнем соціально-економічного розвитку (Рівненська, Хмельницька, Закарпатська, Черкаська, Чернівецька, Сумська, Житомирська області); V тип – регіони з уповільненим рівнем соціально-економічного розвитку та проблемами

розвитку (Херсонська, Тернопільська, Кіровоградська, Чернігівська, області); VI – регіони зі спеціальним статусом (АР Крим, Донецька, Луганська області та м. Севастополь) (рис. 3.).

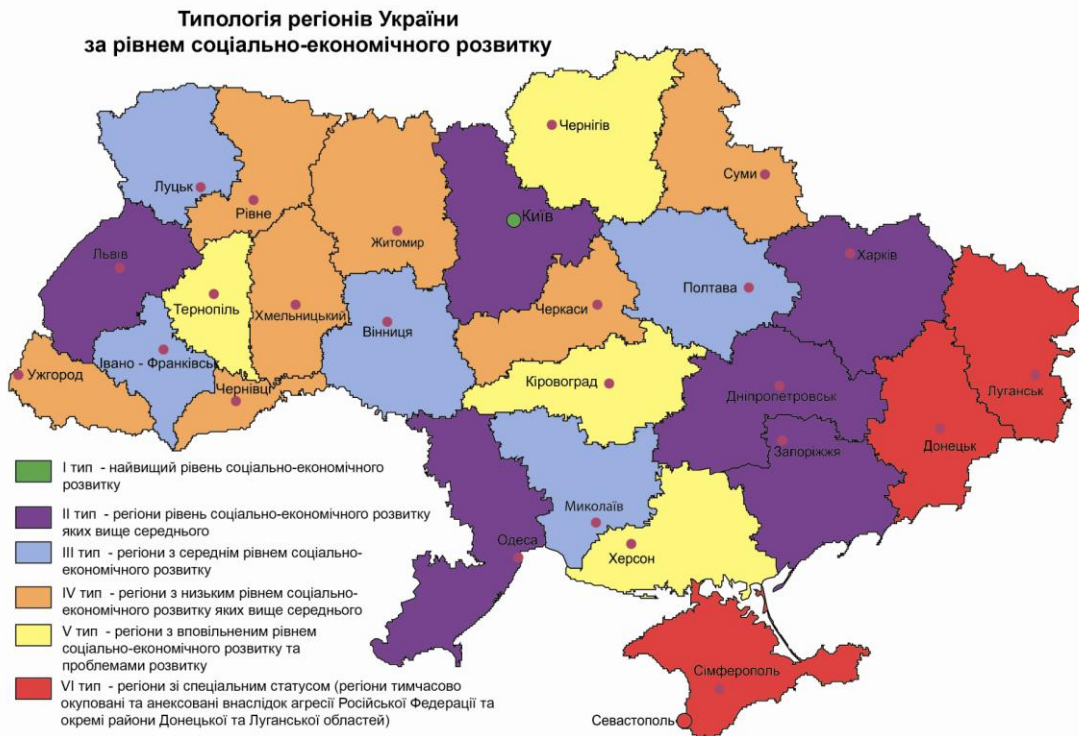

Рис.3. Типологія регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку

Основними сферами, де форми самоорганізації здійснюють свою діяльність з метою вирішенні проблемних питань регіонів, є: *житлово-комунальна сфера* (ремонт систем життєзабезпечення, реконструкція застарілих об'єктів житлово-комунального господарства та підтримка діяльності існуючих, контроль за наданням послуг, створення та контроль за діяльністю ОСББ, інше); *екологія та природоохоронна діяльність* (боротьба з промисловим забрудненням території та організація громадського прибирання території проживання, вивезення та утилізації сміття і впровадження новітніх технологій з переробки відходів); *економіка та підприємництво* (мікропроекти із розвитку підприємництва та кооперації, залучення інвестиції, розвитку ринок праці, мікропроекти із сільгоспвиробництва, збуту і переробки продукції, яка виробляється в регіоні, «зелений» туризм, розвиток ринку послуг у селі чи містечку); *соціальний захист* (надання соціальних послуг населенню, вирішення соціальних проблем незахищених верств населення); *інформація* (мікропроекти, що сприяють отриманню суспільно-політичної інформації, накопиченню знань про досвід інших громад та його поширенню, розвиток місцевих ЗМІ); *освіта* (створення батьківських комітетів, організація «народної школи», мікропроекти з підтримки випускників та молодих талантів); *культура* (організація дозвілля, розвиток самодіяльної культури,

створення самодіяльних гуртків, хорів, музеїв, реконструкція будинків культури, клубів, бібліотек); *здоровий спосіб життя та спорт* (залучення молоді до участі у спортивних заходах всередині громади і між громадами, будівництво та реконструкція стадіонів і спортивних майданчиків); *охорона здоров'я* (сприяння медичному обслуговуванню жителів громади, поширення медичної інформації, організація диспансерного медичного обстеження, забезпечення дешевими та якісними медикаментами, реконструкція старих будівель ФАПів та будівництво нових).

Основною метою впливу форм самоорганізації населення в регіонах є створення належних умов проживання населення, задоволення соціальних, побутових, культурних та інших потреб, реалізація соціально-економічного та культурного розвитку, вирівнювання територіальних диспропорцій та підвищення рівня життя населення.

Переважаючими тенденціями самоорганізації населення в Україні є:

- існування форм самоорганізації населення в муніципальній системі країни (державними органами підтримуються органи самоорганізації населення та об'єднання співвласників багатоповерхових будинків, контролюється діяльність громадських організацій, меншою мірою здійснюється контроль за благодійними організаціями та кооперативами);

- формування процесу самоорганізації населення відбувається досить повільним шляхом, навіть враховуючи збільшення з кожним роком кількості форм самоорганізації населення;

- останніми роками причиною утворення форм самоорганізації населення є зростання соціально-економічних проблем, що не можуть повноцінно вирішуватись органами влади;

- характерними для утворення певних форм самоорганізації населення є тенденції маргіналізації (участь у страйках, демонстраціях, виступах, що пов'язані із соціальними проблемами (невиплата зарплат, проблеми на робочих місцях, незадоволеність роботою державних органів влади, підтримка того чи іншого політичного діяча або політичної сили та інші);

- самоорганізаційні об'єднання мають тенденцію у своїй структурі до розпорошеності та дублювання діяльності один одного (особливо громадські організації);

- діяльність певних форм самоорганізації населення тяжіє до тоталітарного радянського зразка або є похідними владних структур;

- стартує тенденція до збільшення кількості форм самоорганізації в сільській місцевості, що попередньо діяли у вигляді міжнародних проектів;

- впровадження практики залучення форм самоорганізації населення до соціально-економічного розвитку та покращення умов існування жителів територіальних громад;

- концентрація форм самоорганізації тяжіє до урбанізованих територій, відповідно у сільській місцевості вплив форм самоорганізації населення значно менший.

На основі SWOT-аналізу визначено сильні сторони самоорганізації населення (вдосконалення нормативно-правової бази, збільшення загальної

кількості форм самоорганізації населення, зростання активності населення; наявність системи структурних підрозділів у виконавчих органах, які займаються питаннями самоорганізації населення, досвід співпраці з міжнародними організаціями, створення добровільних територіальних громад), слабкі сторони (фінансова нестабільність та обмеженість фінансових можливостей, відсутність повноцінного матеріально-технічного забезпечення, недостатній рівень інформованості та правової освіти, громадська пасивність, недостатній рівень розвитку горизонтальних зв'язків між формами самоорганізації населення), можливості (досвід іноземних та українських колег у сфері самоорганізації населення, удосконалення законодавства в сфері самоорганізації населення, духовно-культурні та трудові ресурси регіонів України), загрози (зниження громадської активності населення у вирішенні проблем місцевого значення та відсутність почуття колективної відповідальності за якість життя, низьке фінансове забезпечення, недостатньо підготовлений кадровий потенціал, негативні демографічні особливості територій, погіршення рівня соціально-економічного розвитку).

ВИСНОВКИ

1. Самоорганізація населення в Україні є ініціативною діяльністю населення, спрямованою на об'єднання населення у певні групи для захисту та реалізації різноманітних прав та інтересів, а також вирішення проблемних питань території, на якій вони проживають. Самоорганізація населення проявляється у діяльності форм самоорганізації населення, що є поєднанням певного способу самоорганізаційної діяльності населення, спрямованої на задоволення потреб, інтересів та вирішення окремих питань. Такими формами були визначені громадські організації; благодійні організації; органи самоорганізації населення; об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ); кооперативи.

2. Методика суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення включає три взаємопов'язані етапи: теоретико-методичний, на якому розробляється концепція суспільно-географічного дослідження самоорганізації населення; аналітичний, на якому здійснюється аналіз передумов, факторів виникнення та діяльності самоорганізації населення, проводиться аналіз впливу самоорганізації населення на соціально-економічний розвиток регіонів та визначення тісноти їх зв'язку; синтетичний, на якому здійснюється типізація регіонів України за соціально-економічним розвитком регіонів та визначаються сфери впливу самоорганізації населення у відповідних типах регіонів.

3. Основними передумовами розвитку самоорганізації населення в Україні стали: нові напрями розвитку місцевого самоврядування в Україні, світові тенденції розвитку процесу самоорганізації населення, зарубіжний досвід вирішення регіональних проблем силами територіальних громад, збільшення демократичних ініціатив населення в Україні, зростання соціально-економічних проблем у регіонах, недосконалість адміністративно-територіального устрою; застарілість та низька ефективність соціальної та

житлово-комунальної інфраструктури; часткове подолання населенням архаїчного сприйняття діяльності форм самоорганізації населення та інших неурядових організацій.

4. Основними чинниками, що впливають на самоорганізацію населення, є суспільно-географічні (економіко-географічні, соціально-демографічні, управлінські та адміністративно-правові), природно-географічні (природні, екологічні) та історико-географічні. Наразі найвпливовішим є соціально-географічний фактор, який здійснює свій вплив через дію таких чинників, як демографічне навантаження, рівень якості життя, рівень освіченості та рівень урбанізації. За територіальним принципом сприятлива дія цих чинників проявляється найбільше у регіонах з показником соціально-економічного розвитку вище середнього, а саме в м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Львівській, Одеській областях. Несприятлива дія соціально-географічного фактора проявляється в регіонах негативними показниками цих чинників та низьким рівнем соціально-економічного розвитку, а саме у Херсонській, Чернівецькій, Тернопільській, Кіровоградській, Чернігівській областях.

5. Самоорганізація населення в Україні характеризується специфічною територіальною організацією, що спричинена відсутністю вертикальної підпорядкованості, наявністю принципів горизонтальних зв'язків та горизонтальних відносин, відсутністю особливостей територіальної структури, що притаманні господарським системам. Територіальна організація самоорганізації населення України представлена у вигляді точкових (поодинокі форми самоорганізації населення, що розміщені по території окремими об'єктами), а подекуди ареальних утворень (м. Київ) та центрів (великі міста Донецької, Львівської, Дніпропетровської, Одеської областей). Форми самоорганізації населення здебільшого не мають визначеного типу територіальної організації та утворюються розпорошено залежно від ініціативи населення певної території та адміністративного поділу на трьох рівнях: базовому рівні (сільський населений пункт), місцевому рівні (об'єднана територіальна громада та селище міського типу) регіональному рівні (район, місто, область).

6. Просторові особливості самоорганізація проявляються в концентрації форм самоорганізації у регіонах із високими показниками загальної кількості населення, високим рівнем урбанізації, наявністю значної кількості об'єктів інфраструктури, історичних та культурних центрів, історичних передумов до самоорганізації населення та освітнього потенціалу населення. Низькі показники форм самоорганізації населення спостерігаються в Україні у регіонах із низьким рівнем соціально-економічного розвитку та демографічними проблемами. Основними центрами концентрації форм самоорганізації населення в Україні є м. Київ, Донецька, Львівська, Дніпропетровська, Одеська області. Регіонами, що характеризуються відставанням у створенні та діяльності форм самоорганізації населення є Кіровоградська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь.

7. Визначено шість типів регіонів за соціально-економічним розвитком та проаналізовано основні сфери регіонів, у яких здійснюють свою діяльність форми самоорганізації населення з метою вирішення проблемних питань соціально-економічного розвитку. Наразі високим рівнем розвитку характеризуються лише м. Київ, Запорізька та Дніпропетровська області. Інші ж регіони потребують створення нового механізму для підвищення рівня соціально-економічного розвитку та добробуту населення, зокрема з використанням практики залучення громадських ініціатив до вирішення територіальних проблем. Особливе занепокоєння викликає виникнення нового типу регіонів – регіони зі спеціальним статусом (АР Крим, Донецька та Луганська області).

8. Проблемними питаннями самоорганізації населення в Україні визначено: демографічні особливості територіальних громад, фінансова нестабільність та обмеженість фінансових можливостей форм самоорганізації населення, низький рівень інформаційно-методичного забезпечення населення, нерозуміння ролі форм самоорганізації населення у вирішенні місцевих проблем, низький рівень колективної відповідальності за якість життя суспільства та низький рівень соціальної мобілізації.

9. В Україні прослідковується тісний зв'язок самоорганізації населення та сучасних ключових реформ, оскільки самоорганізація населення є базисом для розбудови нового адміністративно-територіального устрою на основі об'єднаних територіальних громад; дає можливість заповнити прогалини у наданні соціально-економічних послуг у перехідний період впровадження реформ; виступає ефективним механізмом громадської участі у прийнятті та виконанні рішень органами місцевого самоврядування та формуванні громадського суспільства, що в подальшому сприятиме проведенню реформ в Україні.

10. Проведені в науковій роботі дослідження дають змогу зробити висновок, що форми самоорганізації населення є перспективними об'єднаннями і виступають однією з рушійних сил соціально-економічного та культурного розвитку регіонів України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Олійник С. Л. Територіальна структура самоорганізації населення в Україні / Світлана Олійник // Економічна та соціальна географія. – 2015. – Вип. 2 (72). – С.25–30.
2. Дорошенко В. І. Оцінка чинників виникнення та діяльності форм самоорганізації населення в Україні / В. І. Дорошенко, С. Л. Олійник // Економічна та соціальна географія. – 2014. – Вип. 2 (70). – С.91–99. *Особистий внесок дисертанта*: на основі проведеного факторного аналізу виявлено основні чинники, що впливають на самоорганізацію населення.

3. Олійник С. Л. Зарубіжний досвід місцевої самоорганізації населення для України / С. Л. Олійник // Економічна та соціальна географія. – 2012. – Вип. 1 (64). – С.106–110.
4. Олійник С. Л. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ) як сучасний механізм реорганізації житлово-комунального господарства України / С. Л. Олійник // Економічна та соціальна географія. – 2012. – Вип. 2 (65). – С.105–110.
5. Олійник С. Л. Історія виникнення органів самоорганізації населення України : суспільно-географічний аспект / С. Л. Олійник // Економічна та соціальна географія. – 2013. – Вип. 2 (67). – С.75–82.
6. Олійник С. Л. Теоретичні засади самоорганізації населення в Україні / С. Л. Олійник // Географія та туризм : Науковий збірник. – 2012. – Вип. 18. – С. 233–240.
7. Олійник С. Л. Самоорганізація населення в соціальній системі / С. Л. Олійник // Географія та туризм : Науковий збірник. – 2012. – Вип. 22. – С. 226–233.

Статті в іноземних виданнях та міжнародних наукометричних базах

8. Олейник С. Л. Самоорганизация населения как элемент социально-экономического развития Украины / С. Л. Олейник, В. И. Дорошенко // Географический вестник Пермского государственного национального исследовательского университета. – 2015. – Вып. 1(32). – С. 21–29. *Особистий внесок дисертанта*: визначено роль самоорганізації населення в соціально-економічному розвитку регіонів України.
9. Дорошенко В. И. Оценка влияния форм самоорганизации населения в Украине на региональное развитие / В. И. Дорошенко, С. Л. Олейник // Магілеўскі Мерыдыян. Навуковы часопіс. – 2015. – Т. 15-16. – Вып. 1-2 (31-32). – С. 33–39. *Особистий внесок дисертанта*: визначено типізацію регіонів України за індексом соціально-економічного розвитку та сфери діяльності форм самоорганізації населення в типах регіонів.

Публікації в інших виданнях, матеріалах наукових конференцій

10. Олійник С. Л. Вплив самоорганізації населення на соціально-економічний розвиток регіонів України / С. Л. Олійник // Сучасні проблеми розвитку суспільної географії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – К.: Альфа-пік, 2014. – С. 48–49.
11. Олійник С. Л. Процес самоорганізації населення як елемент системи міжнародних організацій (на прикладі діяльності Міжнародного Фонду «Відродження») / Світлана Леонтіївна Олійник // Шевченківська весна : Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К. : Прінт-Сервіс, 2014. – Вип. XII, Ч. 3. – С. 194–197.
12. Олійник С. Л. Територіальні особливості поширення форм самоорганізації населення України / Світлана Леонтіївна Олійник // Молоді науковці – географі науці: Збірник наукових праць за матеріалами

Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К. : ВГЛ «Обрії», 2013. – Вип. XI. – С.225–227.

13. Олійник С. Л. Самоорганізація населення в Україні на прикладі проекту ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду» / Світлана Леонтівна Олійник // Шевченківська весна: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К. : Логос, 2012. – Вип. X, Ч. 2. – С. 144–146.

14. Олійник С. Л. Форми самоорганізації населення міста Києва / С. Л. Олійник // Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні : Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : ВГЛ «Обрії», 2012. – С.75–77.

15. Олійник С. Л. Соціальна самоорганізація як елемент регіонального розвитку / С. Л. Олійник // Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2011. – С.63–65.

АНОТАЦІЯ

Олійник С. Л. Суспільно-географічні аспекти дослідження самоорганізації населення в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2016.

У дисертації виявлено просторові особливості формування самоорганізації населення в Україні, основні тенденції її діяльності та впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України.

Визначено основні організаційні форми самоорганізації населення та особливості їх просторової організації, проведено аналіз головних чинників, що впливають на концентрацію форм самоорганізації населення в Україні. Вдосконалено методикау суспільно-географічного дослідження формування самоорганізації населення в Україні.

Охарактеризовано передумови самоорганізації населення та чинники, що впливають на неї, зокрема вплив суспільно-географічних, природно-географічних, історико-географічних чинників, проаналізовано значення зарубіжного досвіду та діяльності міжнародних програм/проектів у формуванні самоорганізації населення в Україні, здійснено оцінку ролі самоорганізації в реформуванні місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України.

Проведено типізацію регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку та з урахуванням їх особливостей. Визначено основні сфери діяльності форм самоорганізації населення в кожному з типу регіонів на основі соціологічного опитування населення та аналізу специфіки діяльності форм самоорганізації населення.

Ключові слова: самоорганізація населення, форми самоорганізації, соціально-економічний розвиток, територіальна громада, взаємодія населення, особливості поширення форм самоорганізації населення.

АННОТАЦІЯ

Олейник С.Л. Общественно-географические аспекты исследования самоорганизации населения в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2016.

В диссертации выявлены пространственные особенности самоорганизации населения в Украине, основные тенденции ее деятельности и влияния на социально-экономическое развитие регионов Украины.

Определены основные формы, в которых осуществляется самоорганизация населения, и особенности их пространственной организации, проведен анализ основных факторов, влияющих на концентрацию форм самоорганизации населения в Украине.

Усовершенствована методика общественно-географического исследования формирования самоорганизации населения в Украине. Охарактеризованы предпосылки самоорганизации населения и факторы, влияющие на нее, в частности, влияние общественно-географических, природно-географических, историко-географических факторов. Сильнейшее влияние на самоорганизацию населения осуществляет социально-географический фактор (демографическая нагрузка, урбанистический фактор, уровень качества жизни населения, уровень образованности).

Проанализировано значение зарубежного опыта и деятельности международных программ/проектов в формировании самоорганизации населения в Украине, оценена роль самоорганизации в реформировании местного самоуправления и административно-территориального устройства Украины. Проведена типизация регионов Украины за социально-экономическим развитием и определены их особенности. Определены основные сферы деятельности форм самоорганизации населения в каждом из типов регионов, на основании социологического опроса населения и анализа специфики деятельности форм самоорганизации населения. Определено тесноту связи между количеством форм самоорганизации и индексом уровня социально-экономического развития регионов Украины с использованием метода корреляционного анализа.

На основе SWOT-анализа определены проблемы самоорганизации населения и возможные пути их решения, направления дальнейшего развития самоорганизации населения и их влияния.

Ключевые слова: самоорганизация населения, формы самоорганизации населения социально-экономическое развитие, территориальные общины, взаимодействие населения, особенности распространения форм самоорганизации населения.

SUMMARY

Oliinyk S. Social and geographical aspects of research of self-organization of the population in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a degree of candidate of geographical sciences in specialty 11.00.02 – Economic and social geography. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2016.

In the thesis revealed spatial features of self-organization of the population in Ukraine, the main tendencies of its activity and influence on social and economic development of regions of Ukraine.

The identified the main forms of population self-organization and features of their spatial organization; the carried out the analysis of the major factors influencing concentration of forms of self-organization of the population in Ukraine. The improved methods and techniques of human-geographical research of formation of self-organization of the population in Ukraine.

Prerequisites of self-organization of the population and factors influencing it are characterized, in particular influence of human-geographical, natural-geographical, historical-geographical factors; foreign experience and activity of the international programs/projects in formation of self-organization of the population in Ukraine are analyzed; the self-organization's role in reforming of local government and the administrative-territorial division of Ukraine is estimated.

Ukraine's regions were classified and characterized in terms of socio-economic development. The main fields of forms of population self-organization in each type of regions are defined based on survey and the analysis of specifics of activity of different forms of population self-organization.

Keywords: population self-organization, forms of self-organization of the population, social and economic development, territorial communities, interaction of the population, feature of distribution of forms of population self-organization.

Підписано до друку 19.08.2016 р. Формат 60 × 84/16
Папір офсетний. Друк цифровий.
Обсяг 0,9 ум.-друк. Наклад 100 прим. Зам. № П-2015-271

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ФОП Кравченко Я.О.
03039, м. Київ, пр-кт В. Лобановського, 119.
Тел. (044) 561-95-31, (067) 506-57-55.